

**HAVIA ARRIBAT L'HORA DE PARLAR.
RESISTÈNCIES DE LA CRISTIANDAT DAVANT
LA MODERNITAT: DEBAT ENTRE ELS PREVERES
JOSEP TARONGÍ I MIQUEL MAURA**

Pere Fullana Puigserver, UIB

Resum

La polèmica entre els preveres Josep Tarongí i Miquel Maura sobre la pervivència de la discriminació xueta entre el clergat il·lustra distints aspectes del debat entre cristiandat i modernitat al segle XIX, i singularment durant l'inici del període de la Restauració que el cloqué i resumí amb totes les conseqüències.

Paraules clau

Polèmica, Maura, Tarongí, xuetes, preveres, cristiandat, modernitat, igualtat, drets, liberalisme, societat.

Introducció

La denominada polèmica clerical sobre la causa xueta entre els joves preveres ciutadans Josep Tarongí Cortès (Palma 1847-1890) i Miquel Maura Montaner (Palma 1843-1915), esdevinguda a les acaballes de 1876, és un fet conegut i inqüestionable. La historiografia eclesiàstica tradicional, pròpia de la cristiandat, intentà suavitzar els fets i diluir la polèmica, com una qüestió menor, sense importància. La història la van escriure, gairebé fins al Concili Vaticà II, els hagiògrafs de mossèn Miquel Maura, un prevere de prestigi reconegut i de perfil místic tradicional, pròxim al poder i respectat en l'estament eclesiàstic. La seva actitud comptava

amb el suport de clergues i intel·lectuals xuetes, integrats o reticents a mantenir confrontacions públiques, molt més en una conjuntura en la qual el catolicisme illenc experimentava espurnes d'assetjament.

El creuament d'escrits públics no va ser un fet casual ni gens anecdòtic en aquell marc de 1876, en plena eufòria de la Restauració política i només uns mesos després que Mateu Jaume Garau prengués possessió del Bisbat de Mallorca. Un temps, el de la Restauració borbònica, que per una banda augmentà un suport a l'Església catòlica, però en què, per altra, aquesta mateixa Església hagué de plantar cara a sectors que obertament es podien manifestar favorables a la llibertat de cultes o es mostraven pròxims a les minories socials marginades històricament. Les elits socials i les classes populars, tots, aspiraven a la redempció social, però en els cercles eclesiàstics s'imposava, com gairebé sempre, el concepte de redempció més moderada i més continuista.

Fa poc més de cinquanta anys que el motiu d'aquella polèmica s'ha apergaminat i ha quedat arxivat en la memòria col·lectiva com una actitud pròpia del passat i impròpia dels temps actuals. Fins a la caiguda definitiva de la cristiandat, durant la dècada de 1960, semblava que no es podia parlar ni de qüestionar el poder establert. Molt menys, encara, a l'interior de l'estament eclesiàstic. Tarongí, que era un home modern i de perfil burgès, plantà cara a la situació, seguint una tradició que era bastant freqüent a l'interior de l'Església, per bé que la historiografia ha marginat la gran majoria dels protagonistes del descontent. En molts casos es tracta de personatges que no encaixen en allò que eren els prototips clericals de l'època, com ara Jeroni Bibiloni (FERRER FLÓREZ, 1996), Rafel Oliver Mudoy (FULLANA, 2012) o el mateix Josep Tarongí (MUNTANER, 1984), preveres

que, tots ells, vists en perspectiva històrica, tenen en comú un component típic dels redemptors socials de perfil liberal. Es tracta de sacerdots que no es dediquen professionalment al culte, sinó que les seves biografies estan associades a la cultura, les utopies polítiques o la tècnica.

El 1876, Miquel Maura actuava a títol personal, el seu cosí germà Joan Maura Gelabert, futur bisbe d'Oriola, mantingué amb Tarongí una relació d'una naturalesa diferent i Antoni Maura tot just s'estava iniciant en la vida professional a Madrid. El maurisme com a corrent i com a grup de poder no es constituí fins a 1881. Aquesta precisió és imprescindible per contextualitzar el més correctament possible aquest debat de caràcter estratègic. Una confrontació que expressava de forma testimonial la feblesa de l'Església davant la diversitat i la por al liberalisme.

El context

En el marc de la Restauració borbònica de 1875, per a l'Església i els sectors conservadors de la societat, s'havia iniciat l'entrada d'una etapa nova, després del Sexenni Democràtic. Josep Tarongí havia participat en aquell corrent cívic i cultural que havia crescut en un ambient de llibertats. La Constitució de 1869 havia suscitat esperances de signe liberal, amb repercussions evidents en el pla de la llibertat religiosa. Entre els xuetes segurament augmentà la certesa que el progrés i la llibertat havien d'acabar amb segles de discriminació i de marginació.

La redacció i posterior aprovació de l'articulat de la Constitució de 1876 suscità un debat tens i la seva recepció no va ser unànime per part dels sectors religiosos. La confrontació se centrà en el contingut i la interpretació de «l'article 11 de la

Constitució» dedicat a la llibertat de cultes, a la diversitat.¹ Aquell article de la Constitució va ser considerat només parcialment permissiu pels sectors liberals i excessivament liberal i obert per a la majoria de catòlics espanyols. Pels xuetes més compromesos amb el canvi suposava una frustració i un pas enrere. L'actitud recalcitrant dels sectors catòlics més tradicionalistes i intransigents en el pla de les llibertats frustrà qualsevol expectativa de canvi i possibles avenços en el terreny de la inclusió social. El tradicionalisme no imaginava la institució eclesiàstica sense la custòdia del Tribunal de la Inquisició, i això exacerbava els xuetes.

Ens trobam davant una Església escassament democràtica i poc sensible a l'esperit liberal. Els sectors xuetes més dinàmics i moderns s'havien significat, en conjunt, durant el denou pel seu compromís a favor de la llibertat. No era sols una qüestió d'idees, també eren emocions mal canalitzades, i oprobis històrics que a mesura que avançava el segle XIX imaginaven que es podien superar i esbombar amb aquella naturalitat que no havia existit anteriorment. El carlisme primer, amb un gran pes entre els sectors de poder de l'Església catòlica, i l'integrisme, després, perpetuaren el relat intolerant i intransigent de l'Església. Nobles i burgesos dels cercles de poder local i la majoria dels integrants de l'estament clerical nodrien aquell esperit de menyspreu i d'humiliació permanent contra els xuetes.

Com a conseqüència de la interpretació de capellans, polítics intel·lectuals i periodistes de diversa significació ideològica,

¹ Article 11: «La Religión Católica, Apostólica, Romana, es la del Estado. La Nación se obliga a mantener el culto y sus ministros. Nadie será molestado en territorio español por sus ideas religiosas, ni por el ejercicio de su respectivo culto, salvo el respeto debido a la moral cristiana. No se permitirán, sin embargo, otras ceremonias ni manifestaciones públicas que las de la Religión del Estado.»

el tema dels xuetes transcendia les fronteres de Mallorca i anava més enllà de la qüestió religiosa. La majoria d'aquells que es posicionaven clarament a favor de la causa xueta i no reculaven demostraven fer part d'un corrent ideològic liberal, progressista, tolerant, sense que les seves idees mostrassin indicis d'anticlericalisme. És una qüestió de discriminació social, un tema de marginació que afecta un col·lectiu de perfil burgès, aliat amb la modernitat, amb el comerç i el naixent capitalisme i els valors que portava associats. Per aquesta mateixa argumentació, els que pretenien acabar amb la marginació xueta eren criminalitzats des dels sectors tradicionalistes com a «protestants» i «liberals».

Tot plegat, la polèmica és una demostració més del protagonisme clerical, i del fet que aquestes problemàtiques esdevenien icona i metàfora dels grans temes que la societat de la Restauració havia de resoldre i no trobava el camí per fer-ho amb normalitat. El 1868, s'havia engegat per primera vegada, sense èxit ni continuïtat, un debat rigorós sobre la llibertat religiosa, sobre la tolerància i sobre el paper de la religió en la societat moderna. La Restauració borbònica hauria tornat al punt de partida, sense capacitat per afrontar el problema de fons. La llibertat d'expressió, la supressió de la Inquisició i les garanties del sistema constitucional havien avalat un cert clima de tolerància. La marginació i la causa contra els xuetes semblava un tema del passat, una temàtica que hauria quedat superada socialment. Però la realitat superava la ficció, com es pot seguir en el Plet de Cartagena (1850-1855) (PIÑA HOMS, 2005).

Davant el projecte de Constitució de 1855, el primer de març, 691 electors van signar a Palma una carta dirigida a les Corts, reclamant la unitat catòlica i manifestant així la seva oposició a qualsevol concessió a la llibertat de cultes. Entre aquests

signants hi figuraven 52 contribuents xuetes, la majoria propietaris o comerciants, un 7,5% del total dels signants. Una manifestació més de la divisió ideològica entre els xuetes i una constatació més que molts xuetes eren partidaris d'assumir la realitat i sublimar el seu patiment de classe.² Un percentatge semblant s'havia expressat en les protestes i les signatures que els catòlics mallorquins adreçaren a les Corts Constituents de 1868. Es fa difícil interpretar la irrupció de Tarongí en l'escena de la polèmica sense tenir ben present el clima de pluralitat existent a l'interior de l'Església catòlica, una varietat que també s'expressava en el clergat. L'Associació de Catòlics, creada el 1869, i *La Unidad Católica* (1869-1873) no van aconseguir unir carlistes, monàrquics i possibilistes o neocatòlics.

Els protagonistes i la seva circumstància

Des del 1984, amb les aportacions de Leonard Muntaner, disposam d'una visió panoràmica completa de l'afer Tarongí-Maura. De moment, el relat només se n'ha beneficiat en petits matisos, durant els darrers trenta anys. Per ventura es podria aprofundir sobre la personalitat de Josep Tarongí el 1876 i el seu protagonisme en l'Església de Mallorca i en els cercles cultes. Ja hem dit que el 1876 quan rebenta la polèmica pública sobre els xuetes, Josep Tarongí tenia 29 anys. Havia nascut el 1847 i molt probablement comptava amb suports entre el clergat ben posicionat de la Diòcesi, tant de Menorca –on hi ha un grup de mallorquins que acompanyen el bisbe Mateu Jaume– com de Mallorca. S'havia ordenat el 21 de desembre de 1872, a Ciutadella, de mans del bisbe d'aquella Diòcesi, el mallorquí Mateu Jaume Garau. Allò que caracteritzava la seva trajectòria personal i clerical està relacionat amb la cultura i la seva figura s'emmarca en el moviment de la Renaixença,

² *El Balear*, 4 març 1855, 3-4.

al costat de clergues rellevants i de catòlics significats. Havia obtingut dos accèssits als Jocs Florals de Barcelona de 1871, un any abans de rebre l'ordenació sacerdotal. Tarongí coneix la història de la persecució als xuetes, especialment la radicalització des de 1691 fins al començament del segle XIX. El relat sobre el desenvolupament i la gestió de les llibertats durant el vuit-cents posava en relleu que els xuetes majoritàriament estaven a favor de la llibertat i no enyoraven el Tribunal del Sant Ofici. Aquesta institució era reivindicada en les publicacions catòliques antiliberals, entre d'altres pels col·laboradors de *La Unidad Católica* (Miquel Maura, Josep Maria Quadrado, Joan Maura i tants altres).

Entre 1865 i 1868 Tarongí havia coincidit amb Miquel Maura Montaner a les aules del Seminari Conciliar de Sant Pere. Cap dels dos no hi cursà els estudis com a intern. Encara que segurament per motius ben diferents. Després de la seva ordenació sacerdotal, Josep Tarongí s'havia dedicat a preparar la llicenciatura en teologia, títol que aconseguí en el Seminari de València al començament de 1876. Durant aquests quatre anys, si hom s'ha de fiar dels nomenaments publicats al Butlletí Oficial del Bisbat, Tarongí no hauria rebut cap encàrrec de caràcter pastoral. Entre 1873 i 1876, la Diòcesi va ser governada per mossèn Simó Alzina, en qualitat de vicari capitular Seu Vacant i segurament es feren els nomenaments mínims, bàsicament per suplir vicaris que es jubilaren o moriren durant aquests anys.

Miquel Maura Montaner era fill d'un empresari dedicat a l'adob de pell, coneix el món liberal, els negocis, les societats mercantils, les associacions i el funcionament de la societat. No és un trabucaire que ha descendit de la muntanya per entrar al Seminari. Tampoc no està al servei de cap família de poder. És un sacerdot lliure, no té necessitat de pagar

peatges, conviu a casa amb germans que han rebut una influència directa del republicanisme federal. Potser aquest fet l'ajudà a construir una identitat cristiana seguint la pràctica i el plantejament de Pius IX, especialment arran de 1870, i plantant cara als processos revolucionaris. El perfil de Maura respon al d'un neocatòlic, implicat en la defensa del catolicisme davant les amenaces del liberalisme i la irrupció pública de les classes populars el 1868.

Josep Tarongí i Miquel Maura han viscut dues vides paral·leles, semblants en molts aspectes, segurament es coneixen i controlen l'univers cultural i religiós. Ambdós s'havien format en el Seminari i havien viscut les inclemències del Sexenni, especialment en allò que afectava el catolicisme. La primera escolarització de Josep Tarongí sots el mestratge de Joan Bo, mestre col·laborador de l'exfranciscà Jeroni Bibiloni, i la seva formació a l'Institut Balear havien configurat la personalitat de Tarongí, amb un perfil crític i amb un rigor acadèmic amb matisos clarament diferents dels components clericals que caracteritzaven la formació inicial de Miquel Maura. Però emocionalment ho havien viscut de forma ben diferent.

La divisió dels catòlics illencs es manifestà d'una forma explícita a partir de 1876, amb la Constitució projectada per Cánovas del Castillo per garantir l'estabilitat política de la Restauració monàrquica. El 1876, feu fallida definitivament l'Associació de Catòlics. Desaparegut el setmanari *La Unidad Católica*, els catòlics no disposaren d'un mitjà de comunicació confessional fins a 1880 amb la fundació d'*El Ancora*. Al marge del carlisme militant, nodrit per clergues, dues mentalitats dominaven l'escenari confessional. Per una banda els més tradicionals, antiliberals i antirevolucionaris, els nostàlgics i intransigents, favorables a la Inquisició –un grup que comptava amb Miquel Maura com un dels seus

líders, i que tenien en la figura de Fèlix Sardà i Salvany el seu referent. Per altra banda, existia un col·lectiu heterogeni religiosament i políticament, proper o favorable a la llibertat d'associació i partidari de les llibertats polítiques, alguns fins i tot vells militants del republicanisme com mossèn Jeroni Bibiloni, candidat del Partit Republicà Federal el 1869. Fins i tot el vicari capitular Seu Vacant (1873-1876) Simó Alzina i el seu germà Domingo Alzina havien estat col·laboradors del sistema constitucional i liberal. Els clergues joves xuetes, com Josep Tarongí Cortès, Francesc Forteza Cortès, Ignasi Tarongí Bonnín o Ignasi Aguiló Forteza, navegaven en aquestes aigües i no devia ser fàcil per a ells, sabent que difícilment rebrien la confiança de la jerarquia eclesiàstica. Ignasi Aguiló el 1872 se n'anava a València i poc temps després va ser nomenat responsable del santuari de la Bonanova, de Palma.³

Miquel Forteza Pinya a les seves memòries, publicades el 1998, aporta informació sobre alguns dels clergues xuetes mallorquins, especialment aquells que tingueren algun protagonisme en la vida social i eclesiàstica de la segona meitat del XIX. Allò que certament apareix com a més evident és que la gran majoria de preveres xuetes no tenien accés als àmbits de poder eclesiàstic. El perfil de Josep Tarongí emergeix amb algunes singularitats en relació amb el to dominant en el conjunt. La seva trajectòria encaixa perfectament en l'itinerari dels denominats «homes d'altar» a l'època contemporània, un individu amb aspiracions i amb un potencial idoni per accedir a les instàncies més altes de la jerarquia en l'àmbit local (BARREIRO, 1996). Tarongí aspirava legítimament a obtenir alguna prebenda eclesiàstica, però el 1876 se n'havia adonat que a Mallorca per a un xueta això era una utopia. Per exercir el ministeri sacerdotal dignament, un clergue xueta sabia que se n'havia d'anar fora de Mallorca.

³ BOEOM 14, 1874, 300.

Josep Tarongí va ser ordenat prevere a Ciutadella de Menorca el 21 de desembre de 1872 juntament amb 14 diaques més, dos dels quals xuetes. Si s'analitzen amb cura els nomenaments eclesiàstics entre 1873 i 1876, es pot constatar com els xuetes no accedien a càrrecs pastorals ni gaudien de la confiança de la jerarquia diocesana com a integrants de la Cúria ni en les diferents funcions pastorals.

Mateu Jaume Garau, al començament de 1876, poques setmanes abans d'abandonar Menorca, havia convocat oposicions a la canongia lectoral i Josep Tarongí, que havia obtingut la llicenciatura en Teologia i ja tenia els requisits, es presentà a la dita oposició, sense èxit, tot i haver aprovat els exercicis. El Capítol de Menorca tenia diversos canonges d'origen mallorquí, clergues de confiança del bisbe llucmajorer. El març de 1876, el bisbe Jaume feu la seva entrada com a bisbe de Mallorca i el mes de juny de 1876 es convocaren oposicions a dues canongies (Penitenciari i Lectoral) a la Catedral de Mallorca. Josep Tarongí oposità a Lectoral juntament amb Joan Maura i Joan Lladó, i feu els exercicis entre l'11 i el 17 de juny de 1876. Els tres opositors van superar les dues proves (punts de teologia i sermó)⁴ i la comissió escrutadora, que exercia com a tribunal d'oposició, procedí a la votació. Maura obtingué tres vots, Lladó un i Tarongí cap. Pel currículum de Tarongí, haver superat dues oposicions de moment li atorgava prestigi, especialment a l'interior de la institució eclesiàstica. Sembla pels comentaris de Miquel Forteza reproduïts per Leonard Muntaner (1984, XV) que mai no va dir que li haguessin fet cap injustícia. Durant el primer mig any de 1876, Josep Tarongí havia viscut experiències de primeríssim nivell per a un eclesiàstic jove, amb pretensions i amb prestigi reconegut com a escriptor

⁴ Arxiu Capitular de Mallorca 1681: Actes Capitulars 1868-1877, 223r-224: «Aprobados por unanimidad los ejercicios literarios de los tres opositores».

i com a predicador. Era una persona formada, segurament tenia un bon currículum acadèmic i tot just iniciava aquella etapa de reconeixement dels mèrits, en una Església en la qual els principals ministeris els exercien els doctes i els bons comunicadors.

Cronologia del principals elements que configuren la disputa entre els preveres Josep Tarongí i Miquel Maura

1876, 6 abril	Josep Tarongí obté la llicenciatura en Teologia, a València.
1876, abril	Josep Tarongí oposita a Magistral, a la Catedral de Menorca.
1876, 1 juny	Mn. Miquel Frau Ferrà nomenat ecònom de Sant Miquel, de Palma. Entre els primers nomenaments del bisbe Mateu Jaume. Tomàs Rullan, vicari general.
1876, 7-22 juny	Josep Tarongí oposita a la canongia Lectoral de la Catedral de Mallorca.
1876, 3 agost	Josep Tarongí obté un guardó amb «El Trovador mallorquí», a la <i>Sesión Apologética y certamen histórico-literario en honor del rey D. Jaime el Conquistador celebrado en Valencia el 28 de julio de 1876.</i>
1876	Tridu a la Parròquia de Sant Miquel, patrocinat per Jordi Aguiló Cetre. Vetén Mn Josep Tarongí.
1876, novembre	«Libros malos y cosas peores», de Josep Tarongí, a <i>Almanaque Balear.</i>
1876, desembre	<i>Una buena causa mal defendida</i> , de Miquel Maura Montaner.
1877, gener	<i>Una mala causa a todo trance defendida</i> , de Josep Tarongí.
1877, 25 gener	Comunicat de Miquel Maura. <i>El Isleño</i> , 25.01.1877, on manifesta que es retira de la polèmica.
1877, 19 juny	Josep Tarongí es dirigeix per carta a F. Sardà i Salvany: el fa conscient del «asunto grave, gravísimo, en el cual se interesa la salvación de las almas y la unión de los católicos mallorquines».
1877, 10 juliol	Josep Tarongí es dirigeix per segona vegada a F. Sardà i Salvany: defensa que els condemnats per la Inquisició el 1691 no eren judaïtzants i ataca l'obra del P. Garau. Tarongí mostra la seva disposició a iniciar una campanya fora de Mallorca fins a arribar a Roma, a Pius IX, atent a la veu de la justícia i del dret.

1877, 4 agost	Article de Sardà i Salvany, a la <i>Revista Popular</i> (a favor de Tarongí): parla d' <i>ignominia</i> , <i>tono agrio</i> , <i>apassionament</i> , <i>enverinament</i> , felicita Tarongí per la santa causa.
1877	Josep M. Roqué veu en Tarongí «sabor protestante». ⁵
1877, 15 novembre	El <i>Museo Balear</i> es manté neutral tot i la pressió de <i>La Renaixensa</i> .
1877	<i>Estado religioso y social de la isla de Mallorca. Polémica contra las preocupacions de classe.</i>
1877	Castelar, <i>Recuerdos de Italia</i> , Madrid 1877.
1877	Joaquim Fiol, <i>Una preocupació mallorquina</i> .
1877	Alexandre Rosselló Pastors, <i>La cuestión social en Mallorca</i> .
1877	<i>Un agre-dolç no esmusa ni embafa</i> , de Rafel Oliver Mudoy.
1877	<i>Notas y apuntes de campaña</i> , por un Veterano, Imprenta Guasp, Palma.
1877	<i>Balas de mi fusil: continuación de Notas y apuntes de campaña</i> , por un Veterano, Imprenta Guasp, Palma.
1877, 8 i 31 octubre	<i>La Renaixensa</i> : dos documents.
1878	<i>Juicio de la prensa española sobre la cuestión social mallorquina y sobre el libro de polémica titulado Estado religioso y social de la Isla de Mallorca...</i>
1878	Polèmica d' <i>El Siglo Futuro</i> .
1878, maig	Josep Tarongí, canonge del Sacromonte, Granada.
1879, 3 gener	Carta als pares.
1879	<i>El Magisterio Balear</i> , 30 agost 1879.
1879	<i>El Anunciador</i> , campanya contra <i>El Siglo Futuro</i> (Cladera - Molins)
1879	<i>El Siglo Futuro</i> (Antonio Valbuena)
1886	Tarongí, rector del Colegio de San Dionisio.
1887, juny	Baixa com a rector, per malaltia.

La polèmica, la recepció i la repercussió

La publicació de l'article de Josep Tarongí titulat «Libros malos y cosas peores» originà una polseguera espectacular, principalment a Mallorca, on les ferides eren més profundes. Tarongí, en aquest article, deplorava la manca d'il·lustració del clergat de Mallorca, dispara directament contra l'ecònom de Sant Miquel –paradigma del pensament i les pràctiques eclesiàstiques dominants–, i es lamenta del poc pes intel·lectual dels membres de la Diòcesi, tot fent un repàs pel Seminari, escoles, centres de poder eclesiàstic i fins i tot la Companyia de Jesús. «Sé que lanzo terribles acusacions; á buen seguro que nadie, que de leal y honrado se precie, tendrá valor para desmentirlas, Obras son amores, que no buenas razones. No ha habido uno, uno solo, que pretendiera firmemente resolver nuestra cuestión social» (MUNTANER, 1984, XXVII): *Algo*, 35). Leonard Muntaner confirma que es tracta d'un article de circumstàncies, emocionalment i racionalment dolgutíssim per l'actitud de marginació i de manca d'esperit evangèlic per part dels representants de l'Església mallorquina.

La resposta de Mn Miquel Maura també va ser ràpida i contundent. Li recorda a Tarongí que no basta tenir raó, perquè allò més rellevant és la forma com un defensa els seus arguments i els seus ideals. L'escrit de Tarongí, segons Maura, no obeeix al respecte i la generositat que corresponia a un clergue. «El mal que se combate es un mal social, inveterado y terco, y por consiguiente su desarraigo no puede ser sinó lento y paulatino» (MUNTANER, 1984, XXIX). Aquesta parsimònia que Maura aconsellava, ell no l'havia practicada amb la seva contesta, pensada com un tallafoc per frenar en sec un clergue que semblava un «cavall desbocat i enfurit».

Maura era conscient que la situació era insostenible, però no s'atrevia a condemnar-la i es mostrava partidari de deixar que fos el temps l'encarregat de sanar una ferida secular, que, al seu parer, difícilment es podia capgirar amb actituds com la de Tarongí.

Ni els clergues ni els xuetes, ni les elits de la societat illenca no estaven acostumats a parlar obertament d'aquesta temàtica. Potser hi havia una majoria que batejava seguint aquest esquema mental i persistia en un univers simbòlic del passat, sense adonar-se que els temps estaven canviant. Potser feia dècades que el clima social i cultural havia canviat globalment en el món civilitzat. Allò que qüestiona profundament Tarongí és el model clerical i aristocràtic de la societat mallorquina, formalment és una societat liberal, però en realitat persisteixen el clientelisme i el caciquisme, un cert estamentalisme i un clericalisme exagerat.

Josep Tarongí defensa la igualtat. Excepte el clergat, la resta de la societat illenca, sobretot la xueta, havia entrat en una fase d'igualtat després de la Constitució de 1812. La igualtat civil ha tingut en el clergat el seu principal enemic: «El clero se ha opuesto a nuestro progreso social, impidiendo que se celebraran matrimonios entre las dos razas; el clero, mis hermanos en el Señor, por cuyo buen nombre y por cuya exaltación derramaría mi sangre, el clero tiene cerradas las puertas de los claustros a nuestros jóvenes, las puertas del Seminario, las Asociaciones religiosas, las indulgencias de las terceres órdenes, etc.etc.» (MASSOT, 1992, 28). «El clero, amigo mio –li insistia Josep Tarongí a Sardà i Salvany el 10 de juliol de 1877– està preocupado, no el pueblo. No es preocupación popular; porque el pueblo nos admite en todas las sociedades mercantiles, literarias, artísticas, etc. Si yo quisiera citar ejemplos de exclusivismo de parte del pueblo, no podría, porque no los hay. Exclusivamente en las

cosas religiosas hay un exclusivismo y una intransigencia inconcebibles. Y si el pueblo estuviera preocupado, el clero es el que tiene el altísimo deber de predicar y de obrar en contra del mal. ¿Y que ha hecho el clero para ilustrar al pueblo? Ah! Nos ha cubierto, no con el manto sagrado de la madre Iglesia, sino con las escorias de la ignominia y del insulto» (MASSOT, 1992, 28).

Allò més evident és que la Diòcesi de Mallorca no manifestà en cap moment el parer ni donà instruccions públiques sobre aquell afer. L'entorn de Josep Tarongí devia conèixer perfectament el *modus operandi* de la Cúria Eclesiàstica, i es limitava a interpretar l'acció de l'entorn dels nuclis de poder del Bisbat. Només documentació de caràcter personal i privat del bisbe Mateu Jaume, el vicari general Tomàs Rullan i alguns del seu entorn, ens podria aportar elements nous referents a aquesta qüestió. L'exili de mossèn Josep Tarongí segurament rebaixà el clima de tensió i desactivà un combat que podria haver pujar el to encara molt més.

Si observam amb cura la cronologia dels fets, el gran debat tingué bàsicament dues fases. Una de mallorquina, entre 1876 i 1877, i una segona de projecció a l'exterior, coincidint amb la desvinculació de Tarongí de la Diòcesi de Mallorca, entre 1878 i 1879, sobretot. El debat entre Josep Tarongí i Miquel Maura ocupà el primer tram de la primera etapa (1876-1877), mentre que en la segona el protagonisme correspongué a liberals i republicans favorables a Tarongí, i la radicalització dels sectors més tradicionalistes illencs, contraris a qualsevol encaix liberal en el catolicisme. La segona etapa ens presenta el ressò que la polèmica tingué sobretot en els mitjans d'arreu de la geografia espanyola, entre d'altres motius, perquè Tarongí havia cercat aquesta

ressonància i havia tantejat els diferents cercles d'influència amb un cert èxit. Avui sabem que gràcies a aquella estratègia el debat persisteix com un dels moments més simbòlics de la modernitat, en tot allò que afecta la discriminació religiosa i social, en el marc de l'antisemitisme.

Les diverses interpretacions.

El tema xueta divideix els catòlics mallorquins, tal com Tarongí manifestava a Sardà i Salvany el 19 de juny de 1877. Sardà, al marge de la seva ideologia, és un personatge amb una gran autoritat entre els catòlics espanyols. Tarongí cerca que els influents de l'exterior es posicionin a favor de la causa que ell defensa. L'actitud contra els «xuetes» és una causa «impia», fomentada pel clergat: «Una parte del clero (oh dolor, Dios mio!) ha fomentado estas preocupaciones, y ha impedido que se verificasen matrimonios entre una y otra classe de familias. Nos han excluido de las congregaciones religiosas, nos han hecho sufrir durante los dos últimos siglos, lo que se hace sufrir a los esclavos. Yo no puedo callar más. Es un deber de conciencia: un deber que he conocido a los pies de Jesús Crucificado el clamor contra esas malditas preocupaciones. La hora de abolirlas, de trabajar contra ellas ha llegado» (MASSOT, 1992, 26). Tarongí demana a Sardà que s'expressi a favor dels xuetes i d'aquesta manera el clergat mallorquí canviarà: «Se lo suplico con vivas ansias. Su periodico de V es muy leido en la Isla. Yo le mando un ejemplar de mi libro 'Estado religioso y social de Mallorca' que he escrito para despertar conciencias dormidas en el error, para contar nuestra historia triste para que dando al Olvido librotas como el del P. Garau, los mallorquines nos amemos y seamos uno en Cristo» (MASSOT, 1992, 26).

Miquel Forteza Pinya es pot considerar una figura essencial

en el procés de desdramatització i de distensió respecte a l'exclusió social dels xuetes. Potser les seves memòries, *Del meu temps*, publicades el 1998, encara han servit per desencallar del tot aquell afer. Ell mateix parla de la reacció desafortunada de mossèn Miquel Maura, i contextualitza l'actitud de Tarongí en el paisatge natural. Ho fa en el capítol dedicat a Jordi Cetre, tot ambientant el paisatge amb les figures d'alguns capellans xuetes beneficiats que, arribat el cas, es posicionaren al costat de la institució eclesiàstica i no donaren suport a Tarongí. Concretament els mossens Bruno Pomar, Francisco Diego i Joan Pomar, que van enviar una carta al canonge Pere U. Julià, «protestant pels articles d'en Tarongí, i dient que estaven disposats a aguantar amb paciència totes les infàmies i vexacions que en Tarongí atacava» (FORTEZA, 1998, 9). La carta feia olor de sagristia de Sant Nicolau, segons Miquel Forteza, perquè “fos com fos, lo que és cert era que tant don Francisco, com don Tomàs Diego eren contraris al cèlebre cabdill [...]. Contava don Jordi que en Tarongí llegí als seus partidaris alguns articles de la seva contestació a en Maura, abans de publicar-los. Sobretot causà una vertadera emoció el famós article: «Yo no amenazo con el protestantisme», que acaba amb el Credo. Tots els oients ploraven a llàgrima viva quan sentien en Tarongí, que a més de gran escriptor era un orador formidable i entusiasitava els qui el sentien amb la seva oratòria. Aquesta polèmica d'en Tarongí amb tot el contingut del seu llibre «Algo sobre el estado político y social de Mallorca», va influir constantment en tota la vida de don Jordi, que sempre fou un defensor de la nostra gent i conservà en tot moment, amb dignitat britànica, l'altesa de la nostra raça, despreciant tots els seus detractors» (FORTEZA, 1998, 9-10).

Entenem que la gran oposició a la causa xueta i més

concretament a Josep Tarongí prové de les files del carlisme espanyol, especialment d'*El Siglo Futuro*, i en un to menor del carlisme català, com es posa de manifest amb les respostes de Sardà Salvany i el suport que Tarongí tingué dels carlins implicats en el corrent renaixentista. Maura no era carlí i ben aviat abandona la disputa, només la segueixen els combatents tradicionalistes. Maura simbolitza l'estratègia, Tarongí la indignació i el malestar de fons que ha existit històricament a l'interior de l'estructura eclesiàstica.

Algunes conclusions

L'essència del debat. Davant les flamarades d'ira que expressava Tarongí, Maura respon al tacticisme, tan característic de l'estament eclesiàstic. Aposta pel canvi «paulatino». És a dir, per una transformació ordenada, sistemàtica i natural dels processos. Tarongí s'indigna encara més davant allò que considera hipocresia i manca de fermesa i compromís, i afirma «me repugna esta hipócrita y mauresca palabra». Es referia a «paulatina». Pels sectors integrats i favorables a l'estabilitat, sempre més aparent que real a l'interior de l'Església, l'actuació del jove prevere del Carrer respon a una «taronginada». Estam en una Església majoritàriament «mauresca», que aposta pel canvi moderat i *paulatí*, i una minoria liberal, indignada, que associa la «taronginada» a una explosió d'aire revolucionari. Les metàfores i figures associades a aquest afer, per part dels més tradicionalistes, fan referència a la guerra, les campanyes i la balística, tan pròpies de l'integritisme històric hispànic.

La polèmica resulta incòmoda encara avui per alguns sectors eclesiàstics i per alguns sectors de l'Església. En realitat s'ha d'interpretar en el marc d'un temps nou, que ha emergit arran de la llibertat d'opinió i de la llibertat de premsa. Els clergues, en qualitat de ciutadans escriptors o protagonistes

de determinats episodis, també fan ús dels mitjans escrits. Perquè les capçaleres periòdiques no estan només al servei de la propaganda, sinó també de les idees i expressen punts de vista plurals.

L'afer també expressa algunes de les característiques que tenia el tema xueta en clau interna de l'Església: clergat, laïcat, deixes pies, testaments, associacions, components essencials en la musculatura de l'Església del segle XIX. La primera Conferència de Sant Vicenç de Paül constituïda a Palma era formada per xuetes. Miquel Forteza destacava que les doctrines de Tarongí (que no eren altres que les de l'Evangelí, afirmava) «van donar aviat el seu fruit: va ser un ajuntament republicà el primer que va comanar el sermó de la Conquesta de la Seu a don Bartomeu Enric. Després de consultar don Jordi, don Bartomeu va creure que no havia d'acceptar el sermó i així ho va fer. Perquè la iniciativa trobaven que no havia de sortir d'un ajuntament republicà, sinó dels mateixos canonges de la Seu. Pocs dies després de la renúncia, el canonge Moyà va anar a demanar an el bisbe Campins si tenia cap inconvenient que donàs el primer sermó, que li tocava predicar a ell, a don Bartomeu Enric. El bisbe Campins va dir que no tenia cap inconvenient i don Bartomeu acceptà l'encàrrec. Gran emoció hi va haver a dins Ciutat aquell dia. Encara que fos un diumenge llis, la Seu estava plena de gom a gom, i don Jordi emocionat, lo mateix que tots nosaltres que assistíem a aquell esdeveniment. Don Bartomeu, amb la seva ponderació i altesa de mires, va fer un sermó com pertocava, un sermó de diumenge llis, explicant l'evangelí pulcra i senzillament, com si ja hagués predicat a la Seu cada diumenge. Jo comprenc que un dels més emocionats fos don Jordi, primer per la seva amistat amb don Bartomeu i després per veure l'èxit formidable

dels esforços titànics d'en Tarongí, que don Jordi defensava amb el seu talent i amb els seus discursos des que tenia desset anys. Després de don Bartomeuet, només ha tornat a predicar a la Seu, dels nostres capellans, don Pedro Bonnín, fill d'aquell famós don Perico Marrop a qui hem al·ludit ja en aquestes notes» (FORTEZA, 1998, 12-13).

El bisbe Jesús Enciso (1955-1964) manifestà que «esto de los apellidos ha terminado. Santa Palabra», una frase lapidària que convindrà comparar amb la realitat quotidiana a la Mallorca en transformació que visqué aquest prelat d'origen basc. El 1959, a Mallorca hi havia 455 preveres, 24 dels quals portaven llinatges xuetes, la qual cosa representava el 5,27% del clergat illenc. Era una minoria, fora dels nuclis de poder, sense presència a la Cúria Eclesiàstica, sempre al marge de les estructures d'influència i de l'entorn de confiança dels representants de la jerarquia local. Només nou d'aquests 24 eren vicaris. Exceptuant un adscrit a la Catedral, la resta ocupava espais molt menors i que es podrien considerar irrelevantes en el marc de l'estructura diocesana.

Des de la dècada de 1960 fins avui, durant aquests cinquanta anys llargs, el problema s'ha anat desdramatitzant i ha entrat en una fase de normalització, a mesura que ha desaparegut l'Església de cristiandat. El model de societat ho ha facilitat, però també el clima de llibertat religiosa i social. El Concili Vaticà II ha estat una oportunitat renovadora de llegir la història i d'interpretar alguns dels vells esquemes que tant influïen a l'interior de l'Església i de la societat. Xuetes i mallorquinistes, dues característiques, dues notes que no gaudien de reconeixement en l'estructura de poder polític ni eclesiàstic de Mallorca.

A manera d'anècdota val la pena finalitzar citant Tarongí, amb una frase que segurament molts convertarien avui en eslògan

de lluita contra tantes i tantes ignomínies que persisteixen. Deia Tarongí: «Mallorca és una copeta d'or plena de brutor i de fems de porc.»

Bibliografia

BARREIRO FERNÁNDEZ, X. R. (1996). «Edad contemporánea: los Hombres de altar (Aproximación al clero secular como grupo social)». *Semata. Ciencias Sociales e humanidades* 7-8, 181-232.

DD.AA. (2017). *Ramon Picó i Campamar. Un home de la Renaixença*. Pollença: El Gall Editor.

FERRER FLÓREZ, M. (1996). *Socialismo y utopia en Mallorca: Jeroni Bibiloni 1802-1876*. Mallorca: Leonard Muntaner Editor.

FORTEZA PINYA, M. (1998). *Del meu temps*. Barcelona-Palma: Universitat de les Illes Balears - Publicacions de l'Abadia de Montserrat, II.

FULLANA PUIGSERVER, P. (2012). «Rafel Oliver Mudoy, clergue, inventor i polemista», a E. Porqueres i Gené (coord.). *Francesc Riera, des de l'abundància del cor*. Mallorca: Leonard Muntaner Editor, 367-380.

MASSOT MUNTANER, J. (1992). «Feliu Sardà i Salvany a Mallorca (1871-1915)», A: DD.AA., *L'Església mallorquina davant la Restauració*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 21-88.

— (2012). «Josep Tarongí i el seu “Juicio de la prensa española sobre la cuestión social mallorquina”», a E. PORQUERES i GENÉ (coord.). *Francesc Riera, des de l'abundància del cor*. Mallorca: Leonard Muntaner Editor, 315-339.

MUNTANER, L. (1984). «Estudi preliminar. Mossèn Josep Tarongí i Cortès del ressentiment a la controvèrsia», a J. Tarongí. *Algo sobre el estado religioso y social de la Isla de*

- Mallorca*. Palma de Mallorca: Miquel Font Editor, VII-XLVII.
- PIÑA HOMS, R. (2005). *El Plet de Cartagena. Una Mallorca ferida per la intolerància*. Mallorca: Leonard Muntaner Editor.
- RIERA, F. (1966). *Els descendents dels jueus conversos de Mallorca. Quatre mots de la veritat*.
- (2003). *Els xuetes. Des de la intolerància a la llibertat (Segles XVIII-XX)*. Mallorca: Leonard Muntaner Editor.
- ROSEMBERY, *La España contemporánea y la cuestión judía*, 2010: 20-25 (tema xueta).
- SANCHEZ ALONSO, M. L. (1999). *Fidelidad sacerdotal. Biografía de Miguel Maura Montaner*. Salamanca: Editorial Sigueme.
- SANCHEZ FERRIZ, Remedios, «El artículo 11 de la Constitución de 1876», *Revista de Estudios Políticos* 13 (1980) 119-146.
- TARONJÍ, J. (1984). *Algo sobre el estado religioso y social de la isla de Mallorca. Polémica contra las preocupaciones de clase*. Estudio preliminar: Leonard Muntaner. Palma de Mallorca: Miquel Font Editor.
- TOMÀS, Margalida (2008). «Aproximació a la tasca intel·lectual de Josep Taronjí». *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana* LXIV, 169-194.